

Uluslararası Hukuk Bakımından Bir Uluslararası Örgüt Olarak Türk Devletleri Teşkilatı

Organization of Turkic States
as an International Organization in terms of International Law

Hakkı Hakan ERKİNER* - İlayda ERAY**

Öz

Uluslararası hukuk bakımından bir uluslararası örgüt olarak Türk Devletleri Teşkilatı başlıklı eldeki bu makalede, 2009 yılında Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi adıyla kurulan ve Türk Devletleri için bir çatı kuruluş niteliğinde olan Türk Devletleri Teşkilatı'nın uluslararası hukuk bakımından değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Uluslararası hukuka göre Türk Devletleri Teşkilatı'nın hangi unsurların mevcudiyeti ile bir uluslararası örgüt niteliğine sahip olduğu analiz edilmiştir. Söz konusu analiz Türk Devletleri Teşkilatı'nın organizasyon yapısı, organların yetki ve görevleri ile çalışma esasları incelenmek suretiyle yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Uluslararası Hukuk, Uluslararası Örgüt, Türk Devletleri Teşkilatı, Hükümetlerarası Örgütler, İnşacılık.

Abstract

The present article titled Organization of Turkic States as an International Organization in terms of International Law aims to assess the Organization of Turkic States, which is an umbrella organization for the Turkic States that was established in 2009 under the name of Organization of Turkic Language Speaking Countries. The assessment is carried out by analysing whether the Organization of Turkic States is an

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0000-0002-0779-6414, e-posta: herkiner@marmara.edu.tr.

** Avukat, Yüksek Lisans Öğrencisi, Millî Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Harp ve Silahlı Çatışma Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0000-0001-6246-0182, e-posta: ilayda.eray@outlook.com.

Geliş Tarihi / Submitted: 05.05.2022
Kabul Tarihi / Accepted: 30.07.2022

international organization in terms of international law. Therefore, the analysis was conducted by discussing the organizational structure of the Organization of Turkic States, as well as the competencies and missions of the organs and their working principles.

Keywords: International Law, International Organization, Organization of Turkic States, Intergovernmental Organizations, Constructivism.

Giriş

Devletlerin çeşitli konularda gayelerine ulaşmaları amacıyla bir araya gelerek oluşturdukları bir iş birliği mekanizması olarak karşımıza çıkan uluslararası örgütler, günümüzde uluslararası alanda devletlerden bağımsız uluslararası hukuki kişilikleriyle önemli bir yer kaplamaktadırlar. Uluslararası bir anlaşma ile belirli işlevleri yerine getirmek için kurulan uluslararası örgütler, sahip oldukları organlar aracılığıyla faaliyetlerini sürdürmekte ve kuruluş amaçlarını yerine getirmektedirler.

Uluslararası hukuk bakımından bir uluslararası örgüt olarak Türk Devletleri Teşkilatı başlıklı eldeki bu makalede, SSCB'nin dağılması ile egemenliklerini kazanan Türk Devletleri'nin 1992 yılına kadar geriye uzanan bir çatı kuruluş kurma girişimleri sonucu ortaya çıkan Türk Devletleri Teşkilatı'nın uluslararası hukuk bakımından incelenmesi konu edilmiştir. Türk Dünyasındaki kuvvetli manevi bağların somut olarak ortaya konulduğu bir örnek olan Türk Devletleri Teşkilatı kısaca siyasî, sosyal, ekonomik, kültürel iş birliği ile hukuki ve diğer nitelikteki bilgi alışverişini taraflar arasında gerçekleştirmek amacıyla kurulmuştur.

Eldeki makale, “Uluslararası Hukuk Bakımından Bir Uluslararası Örgüt Olarak Türk Devletleri Teşkilatı” başlığını taşımakta ve ele aldığı konuyu dört bölüm altında incelemektedir. Birinci bölüm “Uluslararası Örgüt Kavramına Genel Bir Bakış” başlığını taşıırken, ikinci bölüm “Bir Uluslararası Örgüt Olarak Türk Devletleri Teşkilatı” başlığını taşımaktadır. Makalenin üçüncü bölümünde “Türk Devletleri Teşkilatı'nın Organları ve İlişkili Kuruluşlar” başlığı altında Devlet Başkanları Konseyi, Dışişleri Bakanları Konseyi, Kıdemli Memurlar Komitesi, Aksakallar Konseyi, Sekreteryaya incelenen organlar; Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA), Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY), Türk Akademisi, Türk Kültür ve Mirası Vakfı, Türk İş Konseyi ise incelenen Türk Devletleri Teşkilatı ile ilişkili kuruluşlar olmaktadır.

Çalışmada, Türk Devletleri Teşkilatı'nın uluslararası hukuka göre hangi kriterler doğrultusunda bir uluslararası örgüt niteliğine sahip olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Eldeki makale bakımından birincil amaç, TDT'nin kurumsal yapısının incelenmesi ile diğer uluslararası örgütlerden hangi noktalarda ayrıldığı orta koymaktır. Nitekim TDT, üye olan bölge devletlerin karakterine uygun olacak şekilde oluşturulmuş organları ile *sui generis* niteliklere haiz bir uluslararası örgüt olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uluslararası örgütler, uluslararası alanda norm oluşturma mekanizması sağlayan önemli aktörlerdir. Makalenin dördüncü bölümünde uluslararası örgütlerin bu niteliği ve inşacılık kuramının konuya bakışı açıklanmıştır. Önceki bölümlerde incelenen TDT'nin kurumsal yapısı ve faaliyetleri inşacılık kuramı bağlamında değerlendirilmiştir.

1. Uluslararası Örgüt Kavramına Genel Bir Bakış

Tarihî kökenleri antik çağa kadar uzanan uluslararası örgüt kavramı, uluslararası alandaki yatay yapılanmanın vazgeçilmez bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır.¹ Uluslararası örgütlerin bu yapılanmanın içerisindeki yerinin, her ne kadar 1856 tarihinde kurulan Avrupa Tuna Nehri Komisyonu ve 1865 tarihinde kurulan Uluslararası Telgraf Birliği gibi örneklerde görüleceği üzere, başlangıçta sınırlı yetkilerle donatılmış olsalar da, özellikle 18. ve 19. yüzyılın başlarında devletlerin diplomasiye olan güveni tamamlamak amacıyla çok taraflı iş birliği biçimleri geliştirmeleriyle sağlamlaştığı görülmektedir.² Batı dünyasında 1826 yılından itibaren Pan-Amerikan sisteminin bölgesel düzeyde gerçekleştirdiği konferanslar, devletler arsında iş birliği modeli oluşturma bakımından dikkat çekicidir. Bununla birlikte evrensel nitelikte bir uluslararası örgüt kurma girişimi 1919 Versay Anlaşması akabinde Milletler Cemiyeti'nin kurulması ile sonuçlanmıştır.³ Genel olarak, uluslararası hukukun temel kaidelerini

¹ Hakkı Hakan Erkiner, "Uluslararası Topluluk Kavramı", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2010, 1-2: 16, s. 41; Hakkı Hakan Erkiner, "Uluslararası Topluluk Kavramının Başlıca Görünümleri", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2010, 1-2:16, s. 85.

² James Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, Oxford University Press, 8th Edition, Oxford, 2019, p. 156.

³ Chittharanjan Felix Amerasinghe, *Principles of the Institutional Law of International Organizations*, Cambridge University Press, 2nd Ed., Cambridge, 2005, p. 5.

ortaya koyan Birleşmiş Milletler gibi örgütler de dikkate alındığında, uluslararası örgütlerin bir iş birliği mekanizması olarak devletlerarası ilişkilerin sürdürülmesine katkıları da aşikârdır.⁴

Günümüze kadar uzanan süreçte gerek sayılarının günden güne artması gerekse kendi içlerinde çok çeşitli ve kompleks yapılanmalara sahip olmaları sebepleriyle ortak bir uluslararası örgüt tanımına ulaşılabilmesi oldukça güç olmuştur. Nitekim Birleşmiş Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu (UHK) 2003 yılında uluslararası örgütün ayırt edici unsurlarına ulaşma gayesi ile yaptığı çalışmalar sonucunda yayınladığı raporda “bir anayasaya ve ortak organlara sahip, bir anlaşmayla kurulmuş, üye devletlerinden ayrı bir kişiliği ve anlaşma yapma kabiliyeti bulunan, uluslararası hukukun bir konusu olan devletler birliği” olarak uluslararası örgütü tanımlamıştır.⁵ Benzer şekilde Schermers ve Blokker uluslararası örgütleri üç temel unsur üzerinden açıklamıştır. Bu unsurlara göre uluslararası örgütün, uluslararası hukuka göre tesis edilmiş olması, bir anlaşma ile kurulmuş olması ve hukuki işlem yapma kabiliyeti bulunan en az bir organa sahip bir tüzel kişiliği olması gerekmektedir.⁶ Bu unsurlara ek olarak Amerasinghe, bazı hallerde devletlerin ayrıcalıklı üyeliklerinin bulunabileceğini ve her halükârda devletlerin etkili üyeliklerinin bulunması gerektiğini ifade etmiştir.⁷ Burada etkili üyelikten kasıt, devletlerin çoğunluğu oluşturacak şekilde, örgüt içerisinde baskın aktörler niteliğine sahip olmalarıdır. Çağırın ise daha kapsamlı bir değerlendirmeye, BM UHK'nin tanımından yola çıkarak uluslararası örgütlerin beş temel unsuru olduğunu tespit etmiştir. Bu unsurlar; uluslararası bir anlaşma ile

⁴ Hakkı Hakan Erkiner, “Yirmi Birinci Yüzyılda Birleşmiş Milletler’in Hukuk Devleti ve Hukukun Üstünlüğü Yaklaşımı ve Bunun Uluslararası Hukuk Bakımından Yeri ve Değeri”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 2013, 1:71, s. 370; Hakkı Hakan Erkiner, Hakkı Hakan Erkiner, Emerant Yves Omgba Akoudou, “The Concepts of the Responsibility to Protect and Human Security within the United Nations: Return on the Meanings”, *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2:8, s. 396.

⁵ Document A/CN.4/101, Report by G.G. Fitzmaurice, Special Rapporteur, Yearbook of the ILC, 1956, Cilt II, s. 108.

⁶ Henry G Schermers and Niels M Blokker, *Institutional Law: Unity within Diversity*, Martinus Nijhoff Publishers; Revised edition, Boston/Leiden, 2011, s. 26-36.

⁷ Amerasinghe, age, s. 10.

kurulma, uluslararası hukuki kişiliğinin bulunması, kurumsal bir yapıya sahip olma, işlevsel bir kuruluş olma ve iş birliği unsurlarıdır.⁸

Uluslararası örgütlerin kuruluşunun hukuki zeminini uluslararası anlaşmalar oluşturmaktadır. Pazarıcı'ya göre uluslararası anlaşmalar, uluslararası hukuk kişilerinin haklar ve yükümlülükler üstlenmeleri yönündeki iradelerinin ortaya koyulduğu yazılı irade uyuşmalarıdır.⁹ Kural olarak uluslararası örgütlerin akdi temelini oluşturan hukuk kişileri devletler olsa da istisnai olarak uluslararası örgütlerin bir araya gelerek başka bir uluslararası örgüt kurmaları da mümkündür.¹⁰ Netice itibariyle uluslararası örgütler, kural olarak devletlerin, kuraldışı olarak diğer uluslararası örgütlerin ortak bir amaç çerçevesinde bir araya gelmeleri yönündeki yazılı beyanları sonucunda vuku bulan kuruluşlardır.

Uluslararası örgütleri diğer kuruluşlardan ayıran ikinci unsur, uluslararası hukuki kişiliklerinin bulunmasıdır. Uluslararası hukuki kişilik kavramı haklara ve yükümlülükler sahip olma ehliyetini ifade etmektedir.¹¹ Pazarıcı'ya göre bir uluslararası örgütün uluslararası hukuki kişiliğe sahip olabilmesi için anlaşma yapma, temsil ilişkileri kurma, iç düzenlemesini serbestçe oluşturma, uluslararası sorumluluğa sahip olma gibi yetki ve yükümlülüklerin bir bölümüne sahip bulunması, diğer bir ifade ile kendisini oluşturan devletlerden bağımsız bir işlem yapma kapasitesi bulunması gerekmektedir.¹² Dolayısıyla uluslararası hukukun süjesi olan uluslararası örgütler, hak sahibi olabilen, yükümlülük altına girebilen ve kurucu anlaşmaları ile yetkilendirildikleri ölçüde hukuki işlem yapabilme kapasitesine sahip kuruluşlar olarak karşımıza çıkmaktadır.¹³

⁸ Mehmet Emin Çağırın, *Uluslararası Örgütler*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2013, s. 7-13. Uluslararası hukukta uluslararası örgüt kavramı için ayrıca bkz. Dominique Carreau, *Droit International*, Pedone, Paris, 2004, s. 386-402; Joe Verhoeven, *Droit International Public*, Larcier, Bruxelles, 2000, s. 199-265; Pierre-Marie Dupuy, *Droit international public*, Dalloz, Paris, 2006, s. 154-211.

⁹ Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2021, s. 46.

¹⁰ Çağırın, age, s. 7.

¹¹ Schermers and M. Blokker, age, s. 44.

¹² Pazarıcı, age, s. 142.

¹³ Jan Klabbbers, *An Introduction to International Institutional Law*, Cambridge University Press, 1st Ed., Cambridge, 2002, p. 52.

Uluslararası örgütler, amaçlarını öncelikli olarak organları aracılığıyla gerçekleştirirler.¹⁴ Bir örgütün kurumsal yapıda olabilmesi için o örgütün fonksiyonlarını yerine getiren örgüt organları bulunmalıdır. Örgütün yürütme görevini üstlenen genel sekreterlik gibi idarî organlarının yanı sıra belirli alanlarda faaliyet gösteren uzmanlık kuruluşları da bulunabilmektedir. Bununla birlikte uluslararası örgütlerin kendi yargı organlarını oluşturması da mümkündür. Böyle bir kurumsallaşmanın en bilinen örneği, BM bünyesinde faaliyet gösteren ve örgütün esas yargı organı niteliğinde olan Uluslararası Adalet Divanı'dır. Genel olarak uluslararası örgütlerin himayesinde teşkil edilen bu organların fonksiyonları her örgütün kendine has yapısı içerisinde değişiklik göstermektedir.

Uluslararası örgütlerin dördüncü unsuru ise işlevsellik, diğer adıyla fonksiyonellik unsurudur. Uluslararası örgütler, kendilerini kuran devletlerin amaçlarını gerçekleştirmek için akdettikleri anlaşmalar doğrultusunda iş görme yeteneğine sahip kuruluşlardır. Bu yetenek, uluslararası örgütlere genel bir yetki verilmesinden ziyade üye devletleri temsil edecek şekilde kendilerine anlaşma ile atfedilen yetkilerle sınırlı olarak faaliyet gösterebilmeleri anlamına gelmektedir.¹⁵ Diğer bir deyişle uluslararası örgütler, genel bir faaliyet mekanizmasına değil, kuruluş amaçlarını yerine getirmekle sınırlı, işlevsel bir niteliğe sahiptirler.

Son olarak iş birliği unsuru ise devletlerin, onları bir araya getiren amaçların gerçekleştirilebilmesi için koordineli bir şekilde hareket etmelerini ifade etmektedir. Bununla beraber bir uluslararası örgütün kuruluşunun altında yatan temel motivasyon, devletlerin tek başlarına gerçekleştirmeleri güç olabilecek amaç ve hedeflere, kolektif irade ile ulaşılmasından fayda sağlama beklentisidir. Devletler bu faydayı sağlamak güdüsüyle eylemlerinin sınırlarını ve ortak amaçlarını belirledikleri uluslararası anlaşmalar doğrultusunda birlikte hareket etmektedirler. Diğer bir ifade ile devletler, uluslararası örgüt kurma iradelerini yansıtan

¹⁴ Amerasinghe, age, s. 131.

¹⁵ Lorenzo Gasbarri, "The Concept of an International Organization in International Law", (ed.), Catherine Redgwell, Roger O'Keefe, *Oxford Monographs in International Law*, Oxford University Press, 1st Ed., Oxford, 2021, s. 17.

bir uluslararası anlaşma ile belirlenen kurallara tabi olarak iş birliğini sürdürmektedir.

Uluslararası örgütlerin ayırt edici unsurlarını açıkladıktan sonra değinmemiz gereken husus bu örgütlerin hangi özelliklerine göre sınıflandırılacağı hususudur. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nin, BM Şartı'nın hükümetlerdışı örgütlerin danışma statüsüne ilişkin 71. maddesinin uygulanmasıyla ilgili 27 Şubat 1950 tarihli 288 (X) sayılı kararına göre “*Hükümetlerarası bir anlaşma ile kurulmamış olan her bir uluslararası örgüt, bu düzenlemelerin amaçları bakımından hükümetlerdışı örgüt olarak kabul edilecektir.*”¹⁶ Bu karardan, zımnen de olsa, tarafları devletler olan bir uluslararası anlaşma ile kurulması halinde uluslararası örgütün hükümetlerarası örgüt niteliğine sahip olacağı ile kuruluşu bir uluslararası anlaşmaya dayanmayan uluslararası örgütlerin hükümetlerdışı uluslararası örgüt olarak nitelendirileceği sonucunu çıkartmaktayız. İlave olarak, hükümetlerarası örgüt ve uluslararası örgüt kavramlarının çoğunlukla birbirini yerine kullanıldığını da ifade etmemiz gerekmektedir. Çalışmamız bakımından da uluslararası örgüt kavramı 1969 Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 2. maddesindeki¹⁷ uluslararası örgüt tanımına sadık kalınarak “hükümetlerarası örgüt” anlamına gelecek şekilde kullanılmıştır.

Uluslararası örgütler bakımından ikinci bir sınıflandırma usulü uluslararası örgütlerin jeopolitik konumları ve faaliyet alanları dikkate alınarak sınıflandırılması usulüdür. Dünya çapındaki bütün uluslara ve bütün insanlığa yönelik faaliyetlerde bulunan uluslararası örgütler, evrensel örgütler olarak adlandırılmaktadır.¹⁸ Geniş faaliyet alanına sahip evrensel örgütlere karşın bölgesel örgütler, devletler arasında çoğunlukla siyasî, ekonomik ve askerî konular gibi belirli alanlarda entegrasyonu sağlamayı amaçlayan örgütlerdir.¹⁹ Şüphesiz bölgesel örgütlerin bu amaçlarını yerine

¹⁶ Resolutions adopted by the UN Economic and Social Council, 10th session, Review of Consultative Arrangements with Non-governmental Organizations, Resolution 288 (X) Lake Success N.Y., 1950, para. 8.

¹⁷ 1969 Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi madde 2/1-i: “Uluslararası Örgüt, Bir Hükümetlerarası Örgüt Demektir.” https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf, erişim 26.04.2022.

¹⁸ Süleyman Sırrı Terzioğlu ve Bahadır Bumin Özarslan, *Uluslararası Örgütler Hukuku*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2016, s. 42.

¹⁹ Çağırın, age, s. 71.

getirebilmeleri için iş birliği alanlarının karakterine uyan devletlerden oluşması gerekmektedir. Dolayısıyla Birleşmiş Milletler gibi evrensel örgütler, geniş faaliyet alanları sebebiyle bütün ulusların katılımına açık bir uluslararası örgüt olmakta iken bölgesel örgütler, işlevlerinin ayırıcı niteliklerine uyan devletlerin katılımıyla kurulan kapalı uluslararası örgütler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uluslararası örgütler kendilerini kuran devletlerin ortak amaçları çerçevesinde faaliyetlerini sürdüren kuruluşlardır. Uluslararası örgütlerin uluslararası hukuki kişiliği vardır. Dolayısıyla alınan kararlar uyarınca yapılan hukuki işlemler, uluslararası örgütün tek bir kişiymişçesine yaptığı tek taraflı hukuki işlemler niteliğinde olmaktadır.²⁰ Örgüt faaliyetlerinin sürdürülmesi için gerekli kararlar örgütün yetkili organları tarafından alınmaktadır. Uluslararası örgütlerin organlarının sahip olduğu bu karar mekanizması, çoğunlukla kurucu anlaşmalarında belirtilen usullere göre çalışmaktadır. Bir kararın bağlayıcı mı yoksa tavsiye niteliğinde mi olduğu, oy birliği ile mi yoksa oyçokluğu ile mi alınacağı gibi hususlar bu anlaşmalarla veya anlaşmalara ek yönetmeliklerle düzenlenmektedir. Bu doğrultuda, örnek mahiyetinde BM Şartı'nın IV. Bölümünde²¹ Genel Kurul toplantı usulleri hakkında özel bir düzenleme getirilmiştir. Buna göre BM Genel Kurulu, önemli konularda toplantıda hazır bulunan ve oy verenlerin üçte iki çoğunluğuyla karar alacaktır.²² Bunun yanında BM Şartı kapsamında BM'nin adli organı olarak görev yapan Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nde²³ Divan'ın bütün üyeleriyle toplanacağı belirtilmiştir.²⁴ Ayrıca Statü'ye göre Divan kararları kesin hüküm niteliğinde olup kararlara karşı itiraz yolu da kapalıdır.²⁵

Uluslararası örgütler uluslararası anlaşmalarla yetkilendirildikleri ölçüde devletleri temsil etmekteLERdir. Bu temsil ilişkisi, bir devletin bir uluslararası örgüte üyeliği sonucunda ortaya çıkmaktadır. Üyelik şartları

²⁰ Pazarıcı, age, s. 134.

²¹ Statü metni için bkz.: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/chapter-4>, erişim 27.04.2022.

²² BM Şartı madde 18.

²³ Statü metni için bkz.: <https://www.icj-cij.org/en/statute>, erişim 27.04.2022.

²⁴ Uluslararası Adalet Divanı Statüsü madde 25.

²⁵ Uluslararası Adalet Divanı Statüsü madde 60.

ve usulleri her örgüte göre farklılık göstermektedir. Örnek olarak BM Şartı uyarınca BM'ye üyelik, Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesi üzerine Genel Kurul kararı ile mümkün olmaktadır²⁶ Afrika Birliği Kurucu Yasası'na²⁷ göre ise Afrika Birliği Örgütü'ne üyelik için herhangi bir Afrika ülkesinin üyelik niyetini bildirmesi üzerine kabul kararı, üye devletlerin basit çoğunluğu ile alınmaktadır.²⁸ Yani uluslararası örgütlere üyelik, Afrika Birliği Örgütü örneğinde görüldüğü üzere basit çoğunlukla karar alınması gibi yumuşak usullerle veya BM örneğinde olduğu gibi özel usullerle gerçekleştirilebilmektedir. Bunun yanında devletler, değişik usul ve şartlarla gerçekleşen tam üyelik olmadan da uluslararası örgütlerle sıkı ilişkiler kurabilmektedir. Böylesine bir ilişkinin kurulması ise ilgili örgüt tarafından devlete gözlemci statüsü verilmesi ile gerçekleştirilmektedir. Bu sayede örgüte üye olamayan devlet, gözlemci üye statüsü ile oy hakkı bulunmasa da örgütün bazı organlarındaki çalışmalara katılma hakkı elde etmektedir.²⁹ Bu statü sayesinde üyelik şartlarını sağlamayan veya ulusal mevzuatında üyelik için bir engeli bulunan devletler, uluslararası örgütün kurucu anlaşmasında düzenlendiği çerçevede kendilerine verilen haklardan yararlanabilmektedirler.

Uluslararası örgütler üyelik şartlarını ve üyeliğe alternatif olan yolları kurucu anlaşmalarında belirlemekte olup bu meselelerin muhtevası her örgütte değişiklik göstermektedir. Yukarıda izah ettiğimiz gözlemci üye statüsünün yanında bazı özel enstrümanlarla da benzer ilişkiler kurulabilmektedir. Nitekim Avrupa Birliği Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konseyi 11 Mart 2014 tarihinde 234/2014 sayılı "Üçüncü Ülkelerle İşbirliği için Ortaklık Belgesi"ni kabul etmiştir.³⁰ Bu belge ile siyasî destek sunmak ve küresel zorluklara yanıt vermek, Avrupa'nın uluslararası boyutunun projelendirilmesi, AB şirketleri için pazara erişim ile ticaret, yatırım ve iş fırsatlarının artırılması; kamu diplomasisi ve akademik iş birliğini teşvik

²⁶ BM Şartı madde 4/2.

²⁷ Afrika Birliği Kurucu Yasası için bkz.: <https://au.int/en/constitutive-act>, erişim 27.04.2022.

²⁸ Afrika Birliği Kurucu Yasası madde 29.

²⁹ Çağırın, age, s. 228.

³⁰ Regulation (EU) No 234/2014 of the European Parliament and of the Council of 11 March 2014 Establishing a Partnership Instrument for Cooperation with Third Countries, *Official Journal of the European Union*, 2014.

etmek gibi hususlarda özel bir iş birliği mekanizması getirilmiştir. Bu mekanizma ile AB, bireysel üyeliğin dışında diğer ülkelerle de uluslararası ilişkiler kurmakta ve çeşitli alanlarda nüfuz sahibi olmaktadır.

2. Bir Uluslararası Örgüt Olarak Türk Devletleri Teşkilatı

Kuruluş sürecinin başlangıcı 1992 yılına kadar uzanan “Türk Devletleri Teşkilatı (TDT)”, 3 Ekim 2009 tarihinde imzalanan “Nahçıvan Anlaşması” ile Türkçe Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi adıyla kurulmuştur. 12 Kasım 2021 tarihinde düzenlenen Türk Devletleri Teşkilatı 8. Zirvesi’nde Devlet Başkanları tarafından kabul edilen İstanbul Bildirisi³¹ ile Türkçe Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi’nin adının “Türk Devletleri Teşkilatı” olarak değiştirilmesine karar verilmiştir. Bugün itibariyle TDT’ye üye devletler Türkiye, Azerbaycan, Kırgızistan, Kazakistan ve Özbekistan olmakla birlikte Türkmenistan ve Macaristan TDT’nin gözlemci üyeleridir.

Nahçıvan Anlaşması’nın³² 1. maddesinde de belirtildiği üzere Türk Devletleri Teşkilatı, “uluslararası bir kuruluş” niteliğine sahip bir iş birliği mekanizmasıdır. Bu maddede TDT’nin “uluslararası kuruluş” olduğu belirtilmiş olmakla birlikte bu niteliğin uluslararası hukuka göre TDT’ye “uluslararası örgüt” sıfatını kazandırıp kazandırmayacağı sorusu gündeme gelmektedir. Yukarıda izah etmeye çalıştığımız üzere bir kuruluşun uluslararası örgüt olabilmesi için anlaşma ile kurulmuş olması, uluslararası hukuki kişiliğinin bulunması, kurumsal yapıda ve işlevsel olması, ayrıca bir iş birliği mekanizması olarak kurulması gerekmektedir. Her uluslararası örgütte olduğu gibi TDT de varlığını uluslararası bir anlaşma olan Nahçıvan Anlaşması’na borçludur. Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan arasında imzalanan ve taraf devletlerin TDT’nin kuruluşuna yönelik rıza ve irade beyanlarını ihtiva eden Nahçıvan Anlaşması, Türk Devletleri Teşkilatı’nın kurucu anlaşması mahiyetindedir.

Burada incelenmesi gereken bir diğer mesele TDT’nin uluslararası hukuki kişiliğinin olup olmadığı meselesidir. Uluslararası hukukta genel kabul uluslararası örgütlerin uluslararası hukuki kişiliğe sahip oldukları

³¹ Bildiri metni için bkz.: https://www.turkkon.org/tr/haberler/turk-devletleri-teskilati-8-zirvesi-istanbul-bildirisi_2395, erişim 27.04.2022.

³² Anlaşma metni için bkz.: R.G. 15.07.2010 tarih ve 27642 sayı.

yönündedir.³³ Uluslararası hukuki kişiliğe sahip olmanın sonucu olarak uluslararası örgütler bazı haklardan yararlanabilecek, yetkilendirildikleri hususlarda hukuki eylemlerde bulunabilecek ve yükümlülük altına girebileceklerdir. Nitekim Anlaşma'nın 10. maddesine göre TDT, anlaşmalar yapabilir, mülk edinebilir ve edindiği mülkü elden çıkarabilir, mahkemelere davacı veya davalı olarak katılabilir, banka hesabı açıp nakdi varlıklar üzerinde işlem yapabilir. Diğer bir ifade ile Teşkilat'ın kurucu anlaşması olan Nahçıvan Anlaşması ile Türk Devletleri Teşkilatı'nın uluslararası hukuki kişiliği teyit edilmiş olmaktadır.

TDT, himayesinde bulunan ve faaliyetlerini sürdürmesinde aracı olan organlarıyla kurumsal yapıya sahip bir uluslararası örgüttür. Örgüte kurumsal yapıyı kazandıran Devlet Başkanları Konseyi, Dışişleri Bakanları Konseyi, Aksakallar Konseyi, Kıdemli Memurlar Komitesi ve Sekreteryaya, TDT'nin Anlaşma'da belirtilen kuruluş amaçlarını ve işlevlerini yerine getirmek üzere oluşturulmuş organlarıdır. Nahçıvan Anlaşması'nın 2. maddesine göre TDT, bölgede ve dünyada barışı korumak; dış politikada ortak tavır sergilemek; uluslararası terörizm, ayrılıkçılık, aşırıcılık ve sınır ötesi suçlarla mücadele için eylemleri koordine etmek; ortak hedeflerle ilgili tüm alanlarda etkili olmak için bölgesel ve ikili iş birliğini geliştirmek; ticaret ve yatırım açısından uygun koşullar sağlamak; sosyal ve kültürel kalkınmayı hedeflemek; kapsamlı ve dengeli bir ekonomik büyümeyi desteklemek; hukukun üstünlüğünün sağlanması; iyi yönetim, insan hakları ve temel özgürlükleri güvence altına almak; bilim, teknoloji, eğitim ve kültür alanlarında etkileşimi genişletmek; hukuki konularda bilgi alışverişi ve adli iş birliğinin teşvik etmek için kurulmuş bir uluslararası örgüttür.

TDT'nin uluslararası bir örgüt olduğu tespit edildikten sonra bu örgütün nitelikleri itibarıyla hangi uluslararası örgüt sınıflandırmasına

³³ Bu husus Uluslararası Adalet Divanı kararlarında da açıkça görülmektedir. Divan, 1949 tarihli BM Hizmetinde Uğranılan Zararların Tazmini Konusundaki Danışma Görüşü'nde "...uluslararası toplum üyelerinin büyük çoğunluğunu temsil eden elli Devletin, uluslararası hukuka uygun olarak, yalnızca kendileri tarafından tanınan bir kişiliği değil, uluslararası taleplerde bulunma kapasitesiyle birlikte uluslararası kişiliğe sahip bir tüzel kişilik meydana getirme gücüne sahip olduğu..." şeklindeki görüşünü belirtmiştir. (International Court of Justice, "Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations", Advisory Opinion: I.C.J. Reports 1949, s. 174).

gireceği belirlenmelidir. Bir önceki başlık altında izah etmeye çalıştığımız üzere bölgesel örgütler, devletler arasında siyasî, ekonomik ve askerî idari konular gibi belirli alanlarda entegrasyonu sağlamak için bazı operasyonel görevleri yerine getirmek üzere kurulmuş örgütler olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar Nahçıvan Anlaşması'nın amaç ve görevlerin sayıldığı 2. maddesi bölge ve dünyada barışın sağlanması şeklinde bir düzenleme ihtiva ediyor olsa da ortak tarih ve kültür altında bir araya gelmiş devletlerden oluşan TDT'nin faaliyetleri nazara alındığında, en azından henüz, bölgesel olarak işlevlerini sürdürdüğü açıktır. Ayrıca TDT'nin, Türk Dünyasında iş birliği ve koordinasyonun sağlanması ile Türk Dünyasının değerlerinin ve çıkarlarının bölgesel ve uluslararası alanda desteklenmesi için faaliyet gösteren bir örgüt olduğu, Türk Devletleri Teşkilatı 8. Zirvesi'nde kabul edilen İstanbul Bildirisi'nde de yinelenmiştir.

Nahçıvan Anlaşması'nın 18. maddesine göre idarî düzenlemeler Dışişleri Bakanları Konseyi tarafından düzenlenecek ve Devlet Başkanları Konseyi tarafından onaylanacak bir yönetmelik ile belirlenecektir. Ayrıca Anlaşma'nın 21. maddesi uyarınca Anlaşma'ya ilişkin tadilat ve ilaveler ek protokoller aracılığıyla yapılacaktır. Bu doğrultuda Anlaşma'nın idarî hususların ayrı bir yönetmelikle düzenleneceği hükmünü içeren 18. maddesi uyarınca TDT Dışişleri Bakanları Konseyi tarafından 20 Ekim 2011 tarihinde "Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Çalışma Esasları"³⁴ kabul edilmiş ve bu regülasyonlar TDT Devlet Başkanları tarafından 21 Ekim 2011 tarihinde onaylanmıştır. Çalışma Esasları'nın 1. maddesine göre TDT'ye üye olmak isteyen devlet, katılma beyanı ile Dönem Başkanı'na başvurabilmektedir. Aynı madde TDT'nin Türk dili konuşan üye ülkelerden oluşacağını hüküm altına almıştır. Bu madde ile TDT'nin kuruluş amaçlarından hareketle doğal olarak bulunması gereken ortak kültürel, siyasî ve ekonomik gayelerin yanında, üye olacak devletin Türk dili konuşuyor olması şartı getirilmiştir. Devletlerin resmî dilleri kendi Anayasalarında düzenlenmekte olup buradan hareketle TDT'ye üyelik için Türki diller içerisinde bulunan bir dilin Anayasada resmî dil olarak düzenlenmesi gerektiği sonucunu çıkarmaktayız.

³⁴ Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi, Resmî Belgeler, İstanbul, 2014, s. 39-44.

Nahçıvan Anlaşması'nın 16. maddesi uyarınca TDT tarafından devletlere, uluslararası örgütlere ve uluslararası forumlara gözlemci üye statüsü verilebilmektedir. Nitekim TDT'nin kurucu üyeleri olan Türkiye, Azerbaycan, Kırgızistan, Kazakistan ve Özbekistan'ın yanında Türkmenistan ve Macaristan da TDT'de gözlemci üyeler olarak bulunmaktadır. Devletlere gözlemci üye statüsü verilmesinin kapsamı her örgütte değişkenlik gösteren özel koşullara bağlanabilmektedir. Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Çalışma Esasları'nın 4. maddesi gözlemci üye statüsünü düzenleme altına almıştır. Bu maddeye göre gözlemci üye statüsü almak isteyen bir devlet, uluslararası örgüt ya da forum, gözlemci üye olmak yönündeki beyanı ile TDT'ye üye devletlerin onayına tabi olmak şartıyla Dönem Başkanı'na başvurabilecektir. Bu yöndeki başvuru Devlet Başkanları Konseyi tarafından kabul edilmesinin ardından verilmiş sayılacaktır. Ayrıca anılan maddede gözlemci üyelerin sahip olacakları haklar da düzenleme altına alınmıştır. Gözlemci üyelerin aksine karar alınmadıkça Devlet Başkanları Konseyi, Dışişleri Bakanları Konseyi ve Kıdemli Memurlar Komitesi'ne katılma hakları olmakla birlikte bu organların toplantılarında oy kullanma hakları bulunmamaktadır. Bununla birlikte Dönem Başkanı tarafından gözlemci üyelere toplantılarda konuşma yapmak, uzman düzeyinde toplantı tartışmalarına katılmak ve belirli gündem maddeleri hakkında yazılı beyanlarda bulunmak üzere yetki verilebilecektir. Ayrıca gözlemci üye statüsü, Devlet Başkanları Konseyi tarafında askıya alınabilecek ya da sonlandırılabilir.

Kanımızca faaliyetleriyle çeşitli ülkelerin dikkatini üzerine çeken, ayrıca ortak siyasî, kültürel ve ekonomik amaçlar güden devletlerden oluşan ve bir çatı kuruluş niteliğine sahip olan TDT'nin de ilerleyen süreçte bu niteliğini korumak adına yapacağı düzenlemelerle gözlemcilik statüsüne bazı ek özel şartlar getirmesi olası gözükmektedir. Bunun yanında TDT, AB örneğinde görüldüğü gibi bir ortaklık enstrümanıya üçüncü devletlerle üyeliği ihtiva etmeyecek şekilde özel ilişkiler kurarak, uluslararası ilişkilerin çeşitli alanlarında nüfuz sahibi olabilecektir. İlave olarak gözlemci üyelerinden biri de Macaristan olan TDT'nin, yapılacak yeni düzenlemeler doğrultusunda iş birliği çevresinin genişlemesiyle yalnızca bölgesel nitelikte sınırlı kalmayıp, Orta Asya'dan başlayan ve Orta Avrupa'ya uzanan ilişkiler kurabilecek kapasitede bir uluslararası örgüt olduğu çıkarımında bulunulması doğru olacaktır.

3. Türk Devletleri Teşkilatı'nın Organları ve İlişkili Kuruluşlar

3.1. Organlar

3.1.1. Devlet Başkanları Konseyi

Devlet Başkanları Konseyi'nin (DBK) örgüt içerisindeki fonksiyonları incelenmeden önce Dönem Başkanlığı makamından da bahsedilmesi gerekmektedir. Dönem Başkanlığı bir örgüt organı işlevine sahip olmayıp üyeliğin kabulü ve faaliyetlerle ilgili olarak daha çok sembolik anlamıyla öne çıkan bir makamdır. Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Çalışma Esasları 2. maddesine göre Dönem Başkanı TDT etkinlikleri hakkında iş birliği ve iletişim için üye ülkeler adına sorumlu olup faaliyetlerin koordinasyonu ve bunlar hakkında rapor hazırlanmasında da görevlidir. Bununla birlikte Dönem Başkanına BM ve diğer uluslararası platformlarda TDT'yi temsil etme yetkisi verilmiştir. Ayrıca Dönem Başkanı'nın resmî beyanlarını içeren tebliğ metni, gönderildiği üye ülkeler tarafından itiraz edilmediği müddetçe onaylanmış sayılacaktır. Nahçıvan Anlaşması'nın 8. maddesine göre olağan toplantıya ev sahipliği yapan devlet, bir sonraki DBK toplantısına kadar dönem başkanlığını yürütecektir. Dönem başkanlığını Kasım 2021 tarihinde Türkiye'de düzenlenen İstanbul Zirvesi'ne kadar Azerbaycan yürütmüş olup 2022 yılı itibarıyla Türkiye, TDT'nin mevcut dönem başkanıdır.³⁵

Nahçıvan Anlaşması'nın 5. maddesine göre Devlet Başkanları Konseyi (DBK), sözleşmeye taraf devletlerin başkanlarından oluşan ana karar organıdır. DBK günümüz itibarıyla Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan devlet başkanlarından oluşmaktadır. DBK'nin faaliyet alanlarının çerçevesi de anılan maddede çizilmiştir. Buna göre bu organ, güncel uluslararası sorunların çözümüne ilişkin olarak Taraflar arasındaki etkileşimi değerlendirir, TDT kapsamında öncelikli iş birliği alanlarını belirler ve TDT'nin faaliyetlerinin değerlendirir. Olağan toplantıları yılda bir kez yapılmakla birlikte tarafların onayına bağlı olarak olağanüstü toplantı yapılması da mümkündür. Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Çalışma Esasları 1. maddesine göre olağanüstü

³⁵ Dönem başkanlığı ile ilgili olarak bkz.: <https://www.turkkon.org/tr/baskan>, erişim 23.04.2022.

toplantı ancak üye devletlerden biri bildirim alınmasından sonra 10 gün içerisinde itirazda bulunmadıkça toplanabilecektir. Esaslar'ın 9. maddesi ile toplantı yeter sayısı getirilmiş olup buna göre bir TDT toplantısı üye ülkelerin en az üçte ikisinin toplanması ile yeter sayısına ulaşmış olacaktır. Ayrıca Türk Devletleri arasındaki manevî bağın da çatısını oluşturan TDT kararların ortak bir irade ile alınmasını öngörmüş, bu bağlamda Çalışma Esasları'nın 10. maddesi uyarınca, TDT bünyesinde alınan bütün kararların ve önerilerin oy birliği ile alınacağı düzenleme altına alınmıştır. Ayrıca DBK spesifik veya teknik meseleleri tartışmak üzere tarafların ilgili bakanlık, temsilci ve örgüt başkanlarını toplantıya çağırma yetkilidir.³⁶

DBK, hem ana karar organı olması hem de devletlerin üst düzey temsilcilerinden oluşması sebepleriyle bir genel kurul niteliği göstermektedir. TDT'nin tüm üyeleri bu organda temsil edilmekle birlikte, örgütün faaliyetleri ve örgütü etkileyen gelişmelerden de DBK aracılığıyla haberdar olmaktadır.

3.1.2. Dışişleri Bakanları Konseyi

Dışişleri Bakanları Konseyi'nin (DBİK) görev ve yetkileri Nahçıvan Anlaşması'nın 6. maddesinde düzenlenmiştir. DBİK, TDT'nin gündemindeki faaliyetleriyle ilgili konuları ve DBK'de ele alınacak güncel uluslararası meseleleri değerlendirmek ile Sekreteryaya'nın mali yapısını ve raporunu onaylamakla görevlidir. Ayrıca gerektiğinde TDT adına beyanatta bulunmaya da yetkilidir. DBİK olağan toplantıları DBK toplantılarının yapıldığı yerde ve onun öncesinde yapılır. Bununla birlikte tarafların mutabakatıyla olağanüstü toplantılar düzenlenmesi de mümkündür. Ayrıca DBİK spesifik veya teknik meseleleri tartışmak üzere tarafların ilgili bakanlık, temsilci ve örgüt başkanlarını toplantıya çağırma yetkili olup³⁷ üye devletlerin üçte ikisi ile toplanacak³⁸ ve kararlarını oy birliği³⁹ ile alacaktır.

³⁶ Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Çalışma Esasları Madde 8.

³⁷ Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Çalışma Esasları Madde 8.

³⁸ Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Çalışma Esasları Madde 9.

³⁹ Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Çalışma Esasları Madde 10.

3.1.3. Kıdemli Memurlar Komitesi

Anlaşma'nın 7. maddesine göre Tarafların en az bir temsilcisinin yer aldığı Kıdemli Memurlar Komitesi (KMK) Sekreteryasının faaliyetlerini koordine eder, Sekreteryaya tarafından hazırlanan belgeleri DİBK'nin tasvibine sunumundan ve DBK'nin onaylamasından önce değerlendirir ve onay verir. Ayrıca Anlaşma'nın 10. maddesi uyarınca KMK Sekreteryasında görevlendirilecek personeli onaylamaya da yetkilidir. Bu bağlamda Kıdemli Memurlar Komitesi, çoğunlukla Sekreteryaya ile iş birliği içerisinde çalışan ve Sekreteryaya yardımcı olmak ile görevli organdır.

3.1.4. Aksakallar Konseyi

Aksakallar Konseyi, TDT himayesinde faaliyet gösteren, daimi bir danışma kuruldur. Konsey'in yapısı, görev ve yetkileri ile Konsey'e dair mali konular Anlaşma'da düzenlenmemiş olmakla birlikte 9. maddede bu hususların ayrıca bir Yönetmelikle düzenleneceği belirtilmiştir. Nitekim 21 Ekim 2011 tarihinde Almatı'da gerçekleştirilen 1. Zirve sonucunda Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Himayesinde Faaliyet Gösteren Aksakallar Konseyi Yönetmeliği⁴⁰ kabul edilmiştir.⁴¹ Anılan yönetmeliğe göre Aksakallar Konseyi danışma organı olma görevini bu yönetmeliğin yanında Nahçıvan Anlaşması, Türk Keneşi Prosedür Kuralları hükümleri ve Sekreteryasının Mali Esasları uyarınca ifa edecektir.⁴² Ayrıca yönetmeliğin amaç ve görevlerin düzenlendiği 2. maddesi uyarınca Aksakallar Konseyi, Devlet Başkanları Konseyi ve Dışişleri Bakanları Konseyi'ne TDT'nin faaliyet alanlarıyla ilgili fikirlerinin, tekliflerinin, uygulama önerilerinin, konseptlerin, analitik ve bilgilendirici evrakların, eylem planlarının, programlarının ve raporlarının iletilmesi ile devletlerarası iş birliğinin geliştirilmesiyle ilgili meseleleri tartışmak üzere çalışma gruplarının oluşturulmasından sorumludur. Bununla birlikte Aksakallar Konseyi üye ülke halklarını tarihi, kültürel, dilsel yüksek manevi ahlaki değerlerin ve geleneklerinin desteklenmesi, korunması ve geliştirilmesi

⁴⁰ Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi, Resmî Belgeler, İstanbul, 2014, ss 55-60.

⁴¹ Bildiri metni için bkz.: https://www.turkkon.org/assets/dokuman/1_ZirveBildiris_i_TR.pdf, erişim 23.04.2022.

⁴² Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Himayesinde Faaliyet Gösteren Aksakallar Konseyi Yönetmeliği Madde 1.

konularında da faaliyet göstermektedir.⁴³ Aksakallar Konseyi'nin yapısı yönetmeliğin 3. maddesinde düzenlenmektedir. Anılan maddeye göre her üye ülke bir danışman tayin edecek olup bir de Konsey'in çalışmalarını koordine edecek ve oturumların gündem maddelerini oluşturmak gibi görevleri olan bir koordinatör belirlenecektir. Aksakallar Konseyi'nin, üye ülkeler tarafından ülkelerinin tanınmış ve saygıdeğer yurttaşları arasından seçilen danışmanlardan oluşan⁴⁴ yapısı ve donatıldığı önemli görevler ile donatılmıştır. Bununla birlikte TDT'nin ortak bir kimlik anlayışı üzerine inşa edilmiş olan kurumsal yapısıyla paralel olacak şekilde, Türk dünyasında temsil ettiği bilgelik makamı ile sembolik bir anlamı da bulunmaktadır.

3.1.5. Sekreteryaya

TDT'nin amaç ve görevlerini icra etmek üzere daimi bir yürütme organı olarak kurulmuş olan Sekreteryaya'nın yapısı, işleyişi ve görevleri Anlaşma'nın 10. maddesinde düzenlenmiştir. Sekreteryaya DBİK tarafından tavsiye edilen ve DBK tarafından onaylanan ve üç yıllık bir süre için atanan Genel Sekreter tarafından yönetilir. Genel Sekreter yardımcılarının her biri ise Taraf olan diğer devletlerden atanır. Sekreteryaya'nın diğer görevlileri ise taraf devletler tarafından kendi ulusal mevzuatları uyarınca atanmaktadır. Genel Sekreter, Genel Sekreter Yardımcıları ve Sekreteryaya'nın diğer görevlileri görevlerini ifa ederken herhangi bir taraftan veyahut üçüncü bir taraftan talimat alamaz ve isteyemezler. Bununla birlikte bu kişiler DBK'ye karşı sorumlu uluslararası görevliler olarak konumlarını etkileyebilecek her türlü davranıştan kaçınma yükümlülüğü altına alınmışlardır. Sekreteryaya görevlilerine yüklenen bu yükümlülüğün yanında Taraf devletlerin de bu kişilerin görevlerine saygı göstermeyi ve görevlileri görevlerini ifa ettikleri sırada etki altında bırakmayacaklarını taahhüt ettikleri kabul edilmiştir.

Sekreteryaya'nın DBK, DİBK, KMK'nin toplantıları ile TDT bünyesinde gerçekleştirilecek diğer toplantılarla ilgili olarak idarî, örgütsel, protokoller ve teknik önlemlerin alınması ile taslak belgelerin hazırlanması,

⁴³ Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Himayesinde Faaliyet Gösteren Aksakallar Konseyi Yönetmeliği Madde 2.

⁴⁴ Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Himayesinde Faaliyet Gösteren Aksakallar Konseyi Yönetmeliği Madde 3.

belgelerin tasnif ve arşivlenmesi, görevlendirilecek personelin belirlenmesi ve KMK'nin onayına sunulması şeklinde muhtelif görevleri mevcuttur. Ayrıca Sekretarya'ya bir uluslararası hukuk kişiliği atfedilmiştir. Böylelikle anılan maddede de belirtildiği üzere Sekretarya, tarafların onayı ile anlaşma imzalayabilecek, mülk alım-satımı yapabilecek, mahkemelerde taraf olarak bulunabilecek ve banka hesapları açıp nakit varlıklar üzerinden anlaşmalar akdedebilecektir. Nitekim 27 Aralık 2011 tarihinde Sekretarya'ya verilen yetki sonrasında Türkiye ile TDT arasında Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Sekretaryasına Dair Ev Sahibi Ülke Anlaşması⁴⁵ imzalanmıştır. İşbu anlaşma kapsamında Sekretarya ile Sekretarya personeli ve Sekretarya bina ve müştemilatının ev sahibi ülke olan Türkiye'de sahip oldukları ayrıcalık ve muafiyetler düzenleme altına alınmıştır.

TDT himayesinde ayrıcalık ve muafiyetlerin tanındığı diğer bir hüküm Nahçıvan Anlaşması'nın 12. maddesidir. Buna göre TDK, DBİK, KMK ve Aksakallar Konseyi toplantılarına katılacak olan heyet üyeleri ile Sekretarya görevlileri ev sahibi ülke tarafından uluslararası hukuk çerçevesinde diplomatik misyon mensuplarına sağlanan ayrıcalık ve muafiyetlerden yararlanacaklardır. Diğer bir ifadeyle bu kişiler 1961 tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi uyarınca diplomatik misyon ajanlarına tanınmış olan ayrıcalık ve dokunulmazlıklara sahip olacaklardır.⁴⁶

3.2. İlişkili ve Bağlı Kuruluşlar

3.2.1. Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKP)

Günümüzde parlamento diplomasisi, uluslararası alanda devletlerarası iş birliğinin gelişmesi bakımından oldukça önem kazanmıştır. Birçok devlet tarafından izlenen parlamento diplomasisi sonucunda devletler arasında çeşitli parlamento örgütleri kurulmuştur. Türk Devletleri arasında böyle bir parlamento örgütü ihdas edilmesi ihtiyacı 2001 yılında gerçekleşen Yedinci Zirve'de Kazakistan tarafından dile getirilmiştir. Bu doğrultuda 21 Kasım 2008 tarihinde Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan

⁴⁵ Anlaşma metninin tamamı bkz.: R.G. 28.06.2012 tarih ve 28337 sayı.

⁴⁶ Örnek mahiyetinde, Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi'nin 29. maddesi şu şekildedir: "Diplomatik ajanın şahsi dokunulmazlığı vardır. Hiçbir şekilde tutuklanamaz veya gözaltına alınamaz..."

arasında imzalanan İstanbul Anlaşması⁴⁷ ile TÜRKPA'nın kuruluşu gerçekleşmiştir. TÜRKPA'nın kurucu anlaşması olan İstanbul Anlaşması'nın 1. maddesine göre TÜRKPA bir danışma organı niteliğinde olup organları; Asamble Konseyi, Genel Kurul ve Sekreteryadır. Anlaşma'nın 9. maddesinde Anlaşma'ya taraf olmayan devletlerin de kurullara gözlemci üye olarak katılabilecekleri belirtilmiştir. Nitekim Macaristan Ulusal Meclisi, Anlaşma'ya taraf olmamakla birlikte gözlemci üye statüsüne sahiptir.

Çalışmamız açısından TÜRKPA'nın uluslararası hukuki kişiliği belirlenmeden önce parlamento örgütü kavramından ne anlaşılması gerektiğinin kısaca açıklanması önem arz etmektedir. Uluslararası veya bölgesel olarak kurulabilen parlamento örgütleri, ulusal parlamentolar tarafından yetkilendirilen resmî üyeleri bulunan kuruluşlardır. Kissling'in de tespit ettiği üzere ne hükümetlerarası örgüt ne de hükümetdışı örgüt nitelikleri taşımayan parlamento örgütleri *sui generis* bir hukuki kişilik kazanırlar.⁴⁸ Parlamento örgütlerinin uluslararası hukuki kişiliği meselesi doktrinde hâlihazırda süren bir tartışma olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁹ Ancak Çağırın'ın da belirttiği gibi, bir uluslararası örgütün uluslararası hukuki kişiliğinin bulunması için bunun kurucu anlaşmalarda açıkça teyit edilmesi gerekli olmayıp, kendisini kuran taraf devletlerden ayrı kararlar alabilecek yetkili organları bulunması yeterli görülmektedir.⁵⁰ Nitekim 30 Mart 2010 tarihinde Azerbaycan ile Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi Sekreteryası arasında imzalanan Ev Sahibi Ülke Anlaşması'nın⁵¹ 3. maddesinde Sekreteryanın hakları, yükümlülükleri ve yapabileceği işlemler hüküm kapsamına alınmakla uluslararası hukuki kişiliğe sahip olduğu teyit edilmiş olmaktadır.

⁴⁷ Anlaşma metninin tamamına ulaşmak için bkz.: https://turk-pa.org/tr/content/documents/other_docs/579_istanbul_anlamasi_21_kasim_2008, erişim 24.04.2022.

⁴⁸ Claudia Kissling, "The Legal and Political Status of International Parliamentary Institutions", *Committee for a Democratic U.N.*, 2011, ss. 15-16. https://www.unpacampaign.org/files/2011ipis_en.pdf, erişim 05.05.2022.

⁴⁹ TÜRKPA'nın uluslararası hukuki kişiliği üzerine tartışmalarla ilgili detaylı bilgi için bkz.: Hakan Erdoğan, Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesinin (TÜRKPA) Uluslararası Hukuki Kişiliği, "Yasama Dergisi", 2014, 27, s. 5-30.

⁵⁰ Çağırın, age, s. 242.

⁵¹ Anlaşma metni için bkz.: https://turk-pa.org/tr/content/documents/other_docs/578_azerbaycan_cumhuriyeti_hkmeti_ile_trk_dili_konuan_lkeler_parlamenter_asamblesi_sekreterlii_trkpa_sekreteryas_arsnda_ev_sahibi_lke_anlamasi erişim 24.04.2022.

TÜRKPA ve TDT arasındaki hukuki ilişkinin niteliği ne İstanbul Anlaşması'nda ne de Nahçıvan Anlaşması'nda belirtilmemiştir. Nahçıvan Anlaşması'nın 4/1. maddesine göre TÜRKPA, TDT'ye üye devletlerin parlamentoları arasındaki iş birliğini derinleştirmek amacıyla faaliyet göstermektedir. Her ne kadar bu hususta açıkça bir hüküm veya bir Genel Kurul kararı bulunmasa da Nahçıvan Anlaşması'nın 4/1. maddesi ile iki kuruluş arasındaki ilişki sabit hale gelmektedir. Bu sebeple TÜRKPA, TDT'den bağımsız ancak TDT ile iş birliği halinde bulunan bir ilişkili kuruluş niteliğindedir.⁵²

3.2.2. Uluslararası Türk Kültür Teşkilatı (TÜRKSOY)

12 Temmuz 1993 tarihinde Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkiye ve Türkmenistan arasında imzalanan TÜRKSOY'un Kuruluşu ve Faaliyet İlkeleri Hakkında Anlaşma⁵³ ile Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimini (TÜRKSOY) kurulmuştur. TÜRKSOY'un altı kurucu üyesinin yanında Altay Cumhuriyeti, Gagavuz Cumhuriyeti, Başkurdistan Cumhuriyeti, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Hakas Cumhuriyeti, Tataristan Cumhuriyeti, Saha (Yakut) Cumhuriyeti ve Tiva Cumhuriyeti'nden oluşan sekiz gözlemci üyesi bulunmaktadır. Anlaşma'nın giriş bölümünde açıklandığı üzere Kuruluşun amacı, Türk dili konuşan ülkelerin ve halkların kültür ve sanatının korunması, geliştirilmesi ve gelecek nesillere aktarılması ile bu ülkeler arasındaki kültürel iş birliğinin sürdürülerek sağlanmasıdır. TÜRKSOY'un açılımı, Bakü'de 17 Ekim 2009 tarihinde düzenlenen 26. Dönem Toplantısında "Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı" olarak değiştirilmiştir.

Anlaşma'nın 1. maddesine göre TÜRKSOY "uluslararası bir teşkilat" niteliğinde olup organları; Kültür Bakanları Konseyi, Dönem Koordinatörü ve Genel Sekreterdir. Anlaşma'nın 6. Maddesine göre TÜRKSOY'un merkezi Ankara olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda 4 Şubat 2010 tarihinde Türkiye ile Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY) Arasında Ev Sahibi Ülke Anlaşması imzalanmıştır.⁵⁴ Anlaşma'nın 3. maddesi ile

⁵² Süleyman Sırrı Terzioğlu, Uluslararası Hukuk Açısından Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi, "Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi", 2013, 9:36, 45-72, s. 69.

⁵³ Anlaşma metni için bkz.: R.G. 09.06.1994 tarih ve 21955 sayı.

⁵⁴ Anlaşma metni için bkz.: R.G. 27.08.2011 tarih ve 28038 sayı.

TÜRKSOY'un tüzel kişiliği olduğu hüküm altına alınmıştır. Diğer bir ifade ile TÜRKSOY, hukuki işlem yapabilecek şekilde uluslararası hukuki kişiliği bulunan bir uluslararası örgüt statüsündedir. Ayrıca Nahçıvan Anlaşması'nın 4/2. maddesi uyarınca TDT ve TÜRKSOY, bilim, eğitim, sanat ve kültür alanlarında iş birliğinin geliştirilmesi, Türk dünyasının ortak değerlerinin uluslararası seviyede tanıtılması ve kitlelere yayılması, Türk Dili Konuşan Ülkeler arasındaki kültürel bağların derinleştirilmesi amacıyla iş birliği yapmaktadır. Bu sebeple TÜRKSOY, TDT'den ayrı bir uluslararası örgüt olmakla birlikte TDT ile ilişkili kuruluş niteliğindedir.⁵⁵

3.2.3. Türk Akademisi

3 Ekim 2009 tarihinde Nahçıvan'da düzenlenen Türk Dili Konuşan Devlet Başkanlarının 9. Zirvesinde Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev Türk dünyası ile ilgili araştırmalar yürütmekle görevli uluslararası bilimsel bir merkez kurmayı önermiştir.⁵⁶ 23 Ağustos 2012 tarihinde Bişkek'te düzenlenen 2. Zirve Toplantısı sonucunda Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye tarafından dil, edebiyat, kültür ve tarih alanlarında ortak bilimsel araştırmaları koordine etmek ve kadim Türk medeniyetinin özgün kaynaklara dayalı olarak incelenerek insanlığa olan katkısını değerlendirmek amaçlarıyla Türk Akademisinin Kuruluşuna Dair Anlaşma⁵⁷ imzalanmıştır.

Anlaşma'nın 1. maddesinde Türk Akademisi, TDT himayesinde kurulmuş bir uluslararası örgüt olarak nitelendirilmiştir. Türk Akademisi'nin uluslararası örgüt statüsü kesin olmakla birlikte TDT ile arasındaki himaye ilişkisinin kapsamı ancak Anlaşma'nın tamamının incelenmesi sonucunda belirlenebilecektir. Anlaşma'nın 4. maddesi ile Türk Akademisi'nin Başkan ve Başkan Yardımcılarından oluşan ve örgütün idare organı olan Bilim Konseyi'nin yapısı ve fonksiyonları düzenlenmiştir. Buna göre Akademi Başkanı, TDT'nin Dışişleri Bakanları Konseyi tarafından atanır. Ayrıca DİBK, Başkan ve Başkan Yardımcılarını acil müdahale gerektiren ciddi bir suiistimal veya ehliyetini kaybetmesine neden olacak bir hastalık halinde görevden almaya yetkilidir. Anlaşma'nın 5. maddesi uyarınca

⁵⁵ Terzioğlu, age, s. 68.

⁵⁶ Türk Akademisi Resmî Sitesi: <https://twesco.org/page/about>, erişim 25.04.2022.

⁵⁷ Anlaşma metni için bkz.: R.G. 05.06.2014 tarih ve 29021 sayı.

Akademi Başkanı, Akademi faaliyetleri hakkında hazırladığı İlerleme Raporu'nu TDT Sekreteryası vasıtasıyla DİBK'ye sunmakla yükümlüdür. Bunun yanı sıra Anlaşma'nın 6. maddesinde Kazakistan ile Ev Sahibi Ülke Anlaşması akdetmeye yetkili olan Akademi'nin anlaşma taslağının öncelikle Dışişleri Bakanları Konseyi tarafından uygun bulunması gerektiği düzenleme altına alınmıştır. Himaye ilişkisinin çerçevesini çizen diğer Anlaşma hükümlerine göre DİBK, Türk Akademisi'nin bütçe taslağını onaylamaya, taraf devletlerin katkı payı oranlarını belirlemeye ve Türk Akademisi'nin mali faaliyetlerini denetlemeye yetkilidir.⁵⁸ Her ne kadar Türk Akademisi, TDT'den bağımsız bir uluslararası örgüt olsa da bu bağımsızlık, TDT'nin Türk Akademisi'nin işlemleri üzerindeki denetleme yetkisi ile sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla Türk Akademisi TDT gözetimi ve denetimi altındaki bir bağlı kuruluş niteliğindedir.

3.2.4. *Türk Kültür ve Miras Vakfı*

Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan arasında 23 Ağustos 2012 tarihli Bişkek Zirvesi'nde Türk Kültür ve Mirası Vakfı Şartı⁵⁹ imzalanmıştır. Vakfın amacı çeşitli uluslararası kuruluşlarla iş birliği yaparak kültür, eğitim, bilim, insan hakları, turizm, bilgi ve iletişim alanlarında ve Türk halkları arasındaki diğer öncelikli alanlardaki faaliyetleri destekleyerek Türk dili konuşan halkların kültür ve mirasını korumak, incelemek ve tanıtmaktır. Şart'ın 1. Maddesine göre Türk Kültür ve Miras Vakfı bir uluslararası örgüttür. Bununla birlikte Türk Akademisi ile TDT arasındaki himaye ilişkisi burada da mevcuttur. Bu ilişki Türk Akademisinin Kuruluşuna Dair Anlaşma'da olduğu gibi bir açık bir hüküm tesis edilmemiştir. Ancak Türk Kültür ve Mirası Vakfı Şartı'nın tamamına bakıldığında TDT'nin Vakıf üzerindeki denetim yetkisi kolaylıkla tespit edilebilmektedir. Şart'ın 4. ve 6. maddelerine göre TDT-DİBK, Vakıf Başkanı'nı seçmekle görevli olup bütçeyi onaylamak ve tarafların katkı paylarını belirlemekle yetkili bulunmaktadır. TDT ile Türk Kültür ve Mirası Vakfı arasındaki himaye ilişkisi dolayısıyla Vakıf, TDT'nin bir bağlı kuruluş niteliğindedir.

⁵⁸ Türk Akademisinin Kuruluşuna Dair Anlaşma, madde 8-9.

⁵⁹ Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi, Resmî Belgeler, İstanbul, 2014, s. 61-68.

3.2.5. *Türk İş Konseyi*

Türk İş Konseyi, ticaret, sanayi, yatırım, teknoloji transferi, hizmetler ve diğer ekonomik sektörlerde bölgesel iş birliğini tesis etmek amacıyla Kazakistan adına Kazakistan Ulusal Ekonomi Odası (Atameken), Türkiye adına Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ve Dış Ekonomik İlişkiler Konseyi (DEİK), Azerbaycan adına Girişimci Kuruluşları Ulusal Konfederasyonu ve Kırgızistan adına Kırgızistan Ticaret ve Sanayi Odası temsilcilerinin katılımı ile imzalanan Türk İş Konseyi'nin Kuruluşuna Dair Anlaşması⁶⁰ neticesinde kurulmuştur.⁶¹ Türk İş Konseyi'ne üyelik, TDT'ye üye devletlerin, ülkelerinin iş topluluklarını temsil eden ulusal teşkilatları aracılığıyla gerçekleşmektedir.⁶² Türk İş Konseyi TDT himayesinde faaliyetlerini sürdürmektedir.⁶³ Dolayısıyla TDT'nin bağlı bir kuruluşu niteliğindedir.

4. İnşacılık Kuramı ve Türk Devletleri Teşkilatı

4.1. *İnşacılık Kuramı: Kimlik ve Değerler*

Esas olarak sosyoloji ve psikoloji gibi sosyal bilimler disiplinlerinde ortaya çıkan inşacılık kuramı, Soğuk Savaş döneminin sonlarına doğru uluslararası ilişkiler disiplininin de gündemine girmiştir. İnşacılık kuramı, pozitivism ve post pozitivism tartışmalarının yanında uluslararası ilişkilerin doğasının açıklanmasında yeni bir opsiyon olarak ortaya çıkmıştır.⁶⁴ İnşacılık kuramı, uluslararası ilişkilerin doğasını, insan doğası ve rasyonel aktörlerin varlığı ile açıklamaya çalışan realizm ve liberalizm gibi kuramlardan farklı olarak, aktörlerin birbirleri ile etkileşimi neticesinde inşa edildiğini ifade etmektedir. Devletler ve uluslararası siyaset, birbirlerini yeniden üretip çift yönlü olarak beslemektelerdir.⁶⁵ Bu ise inşacılığın diğer

⁶⁰ Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi, Resmî Belgeler, İstanbul, 2014, s. 77-84.

⁶¹ Terzioğlu, age, s. 70.

⁶² Mustafa Bıyıklı, 25 Yıllık Tecrübenin Ardından Türk Keneşi Bünyesindeki Ülkelerde Ortak Kuruluşlar İlişkiler ve İş Birlikleri, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları, Bişkek, 2018, s. 43, <https://orasam.manas.edu.kg/rapor/02%20-%2025%20Yillik%20Tercubenin%20Ardindan%20Turk%20Kene.pdf>, erişim 05.05.2022.

⁶³ Bıyıklı, age, s. 44

⁶⁴ Adem Emre Köse, "Sosyal İnşacılık Çerçevesinde İspanya Dış Politikasında Avrupa Kimliği", Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2021, s. 9

⁶⁵ Alexander Wendt, "The Agent-Structure Problem in International Relations

ana akım teorilerden bir başka farkını ortaya koymaktadır. Şu itibarla ki realizm ve liberalizm gibi teoriler, kendi perspektiflerinde değişim ve dönüşüme kısıtlı bir alan tanımaktadırlar. İnşacılıkta ise söz konusu çift yönlü beslenme süreci değişim ve dönüşümü mümkün kılmaktadır. Sosyal inşacılık teorisini uluslararası ilişkiler disiplinine kazandıran en önemli düşünürlerden biri olan Alexander Wendt, söz konusu çift yönlü beslenmeyi pozitivist epistemoloji ile post pozitivist ontolojiyi bir araya getirerek aktör ve yapı arasındaki etkileşime dayandırmıştır.⁶⁶

İnşacılık kuramını uluslararası ilişkiler disiplinine taşıyan ilk isim olan Onuf ise sosyal bir yapı arz eden uluslararası sistemin onu oluşturan aktörlerin eylemleri ile inşa edildiğini vurgulamıştır. Söz konusu eylemler daha önce gerçekleşmiş olanlar, alınan kararlar ve söylenmiş sözlerden oluşmaktadır.⁶⁷ Dolayısıyla uluslararası sistem, verili bir yapı olmaktan çok sosyal olarak inşa edilmiş bir yapı arz etmektedir. Ayrıca bu sistem içindeki aktörlerin davranış ve dış politika tercihleri söz konusu sosyal inşanın hangi temeller üzerinde nasıl ortaya çıktığı ile yakından ilgili olmaktadır.

Bu çerçevede inşacılık kuramının kimlik kavramını uluslararası ilişkiler disiplinine kazandırdığından da bahsetmek gerekmektedir. İnşacı kuramcılar, aktörlerin dış politika yapım süreçlerini kimliğin oluşması ile başlatmaktadırlar. Buna göre aktörler, öncelikle kimliklerini belirler, akabinde ise belirlenen kimlikten yola çıkarak çıkarlarını tespit etmektedirler.⁶⁸ Bu itibarla aktörlerin kimlikleri bağımsız değişken iken çıkarları bağımlı değişkendir. Bir başka ifade ile aktörlerin çıkarları sabit ve verili değildir, aktörün kimliği ile doğrudan merbuttur. Örneğin Türkiye'nin savunma sanayisindeki niteliği ve niceliği artan faaliyetlerinin neden Azerbaycan için bir güvenlik ikilemi oluşturmadığını inşacı teorisyenler kimliğin dış politikadaki belirleyici ve hatta yönlendirici rolü ile açıklamaktadırlar.⁶⁹ Özetlemek gerekirse, inşacı teorisyenler, kimliğin

Theory”, *International Organization*, 41:3, 1987, s. 337-338.

⁶⁶ Birgül Demirtaş, İnşacılık, Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori ve Konular*, Küre Yayınları, İstanbul, 2014, s. 170.

⁶⁷ Nicholas Greenwood Onuf, *World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations*, Routledge Press, New York, 2012, p. 36.

⁶⁸ Demirtaş, age, s. 172

⁶⁹ Köse, age, s. 11

uluslararası sistemdeki bir aktörün politikalarını doğrudan belirlediğini, bununla beraber hayata geçirilen politikaların da kimliği tahkim ve inşa ettiğini ifade etmektedirler.

İnşacılık teorisinin eldeki makalenin ana konusu ile temas eden argümanlarından bir diğeri, bu normların uluslararası sistemde oluşma süreci ve bunun aktörlerin davranışları ile nasıl bir ilişki içinde olduğu ile ilişkilidir. Normları bir anlamlar çerçevesi olarak ele alan inşacılar, söz konusu normları düzenleyici ve oluşturucu normlar olarak iki kategori altında değerlendirmektedir. Düzenleyici normlar Birleşmiş Milletler gibi kural koyucu ve sınır belirleyici normları oluşturmakta iken oluşturucu normlar kimlik oluşturma süreçlerine hizmet etmektedir.⁷⁰ Belli bir kimliğe uygun davranış biçim ve ölçüleri olarak da tanımlanan normlar uluslararası aktörlerin kimliklerini onaylamak işlevi görürler. Bu doğrultuda, aktörlerin çıkarları da temelde normlar tarafından biçimlenmektedir. Her ne kadar bu durum aktörlerin normların çizdiği sınırlar içinde hareket etme zorunluluğunu doğurmasa da normlar onu ihlal eden aktörleri izahta bulunmaya zorlamaktadır.⁷¹

Tüm bunlarla beraber her ne kadar sosyal inşacılığın en önemli temsilcilerinden biri olan Alexander Wendt, inşacılığı devlet merkezci olarak tanımlasa da⁷² Finnemore, Sikking ve Price gibi inşacılığı daha çok normlar üzerine bina eden ve devlet dışı aktörlere de büyük önem atfeden düşünürler de bulunmaktadır.⁷³ Söz konusu düşünürler aynı zamanda normların ortaya

⁷⁰ Micheal Barnett, "Constructivism". J. Baylis, S. Smith and P. Owens (ed), *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, Oxford, 2011, s. 152.

⁷¹ Bahar Rumelili, "İnşacılık/Konstrüktivizm", Evren Balta (der.) *Küresel Siyasete Giriş: Kavramlar, Teoriler ve Süreçler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2021, s. 155

⁷² Alexander Wendt, uluslararası siyaset teorisini devlet merkezci olarak tenkit etmenin, bir ormanı "ağaç-merkezli" olarak tenkit etmeye benzediğini belirterek söz konusu eleştirinin bir anlam ifade etmediğini ileri sürmüştür. Bu doğrultuda bkz.: Alexander Wendt, *Social Theory of International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999.

⁷³ Bu doğrultuda görüşler için bkz.: Martha Finnemore, ve Kathryn Sikkink, International Norm Dynamics and Political Change, *International Organization*, 52:4, 1998, s. 887-917; Micheal Barnett ve Martha Finnemore, "The Politics, Power and Pathologies of International Organizations", *International Organization*, 53:4, 1999, s. 699-732; Martha Finnemore "International Organizations as Teachers of Norms:: The United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization and Science Policy" *International Organization*, 47:4, 1993, s. 565-597.

çıkışında üç aşamanın varlığından bahsederler. Normatif girişimciler olarak adlandırılan aktörler, öncülük yapmak suretiyle birtakım normları uluslararası sisteme tanıtır ve bir grup devleti uygulamaya ikna ederler. İkinci aşama ise normların yayılma dönemidir. Bu aşamada normlar diğer devletler arasında ikna ve taklit yoluyla yaygınlaşır. Üçüncü aşama ise söz konusu normlar uluslararası toplum tarafından geniş bir kabul görür, hatta sorgulanmaz hale gelir.⁷⁴ Bu bağlamda norm temelli hareket eden inşacı teorisyenler uluslararası örgütlere diğer ana akım teorilerin verdiği değerden daha büyük bir değer atfederler.

Uluslararası örgütleri devletlerin kimlik oluşumu ve kimlik pratiği süreçlerinin bir parçası olarak gören inşacılar uluslararası örgütlerin aynı zamanda kolektif kimliğin açığa çıktığı ve ortak kimlik anlayışının kuvvetlendiği platformlar olarak görürken uluslararası etkileşimin yadsınamaz önemdeki bir parçası sayarlar.⁷⁵ Bu bağlamda uluslararası örgütlerin üyelerinin kimliklerini beslediği ve uluslararası siyasetin değişen dinamiklerine göre üyelerinin kimliklerini ve dolayısıyla çıkarılarının yeniden üretildiği çıkarımına varmak mümkün olacaktır.

4.2. TDT'nin Yapısı ve İşleyişinin İnşacılık Kuramı Bağlamında Değerlendirilmesi

TDT'nin Çalışma Esasları'nın 1. maddesi ile örgüte üyelik için Türk dili konuşan ülkelerden olma mecburiyeti getirilmiştir. Ayrıca TDT, Türk Devletleri arasındaki ortak kültürel, siyasî ve ekonomik gayelerin gerçekleştirme için faaliyetlerini sürdürmektedir. TDT üyesi olan ülkeleri bir araya getiren itici güç, bölgede ortak siyasî kaygılarla hareket edilmesini sağlamaktır. Nitekim TDT'nin uluslararası alandaki politikası da bu doğrultuda belirlenmektedir. Ancak TDT'ye üye devletleri ortak paydada buluşturan temel sebep kimliktir. Bu çerçevede TDT'nin üye devletlerin kimlikleri doğrultusunda ortaya çıkmış bir örgüt olduğu görülmektedir. Ayrıca Türk Devletlerinden oluşan ve bir uluslararası örgüt olan TDT, söz konusu kimlik ile uluslararası hukuk disiplininin kesişim noktasındadır.

⁷⁴ Rumelili, age, s. 154-155

⁷⁵ Rumelili, age, s. 166-167

Bir uluslararası örgüt olarak TDT, “Türk” kimliği anlayışı üzerine inşa edilmiş olsa da bu anlayış, yalnızca örgütün çekirdeğinde değil, amaç ve hedefleri ile kurumsal yapısına da doğrudan yansımıştır. TDT’nin, Nahçıvan Anlaşması’nın 2. maddesinde işaret edilen, dış politikada ortak tavır sergilemek ve kültürel etkileşimi sağlamak gibi amaçları söz konusu yansıma için oldukça yerinde örnekler teşkil etmektedir. Bunun yanı sıra örgütün kurumsal yapısı ve örgütlenme şekli de inşacılık bağlamında ayrıca değerlendirilmelidir. Özellikle örgütün kurumsal yapısı içinde yer alan Aksakallar Konseyi TDT’nin üye devletlerin kimliği neticesinde oluştuğuna önemli bir örnektir. Aksakallar Konseyi üye devlet halklarını tarihi, kültürel, dilsel yüksek manevî ahlaki değerlerin ve geleneklerinin desteklenmesi, korunması ve geliştirilmesi amacıyla çalışmaktadır. Ayrıca, Türk dünyasında sembolik bir konumu da olan Aksakallar Konseyi bu açıdan da TDT’ye özgü bir uluslararası örgüt organı olarak öne çıkmaktadır.

Uluslararası hukuk bakımından, bir uluslararası örgütün kurulması için kurucu anlaşması bulunması olmazsa olmaz unsurlardandır. Uluslararası örgütün normatif değerinin çerçevesi de kurucu anlaşmalar ile çizilmektedir. İnşacılık kuramı perspektifinde TDT’nin getirdiği normların düzenleyici norm niteliğinde mi yoksa oluşturucu norm niteliğinde mi olduğu tespit edilmelidir. BM sisteminde normlar devletlere uymaları gereken çeşitli kurallar ve sınırlar getirmektedir. Bu sebeple BM’nin getirdiği normlar bütünü düzenleyici nitelikte normlardan oluşmaktadır. Şüphesiz bir uluslararası örgütün düzenleyici norm oluşturabilme kabiliyeti, üye devletlerin bu yöndeki rızalarıyla mümkün olmaktadır. TDT ise yapısı itibariyle kimlik üzerine inşa edilmiş ve bir süreç içerisinde gelişimini devam ettiren bir uluslararası örgüttür. Nahçıvan Anlaşması’nın 2. maddesi açıkça Türk halklarının sahip oldukları kültür ve mirasın değerlendirilmesini örgütün amaç ve görevlerinden kabul etmektedir. Bu doğrultuda TDT’nin ilişkili bir kuruluşu niteliğinde olan TÜRKSOY çerçevesinde Türk dili konuşan ülkeler arasındaki sosyal ve kültürel bağların kuvvetlendirilmesine yönelik çalışmalar da hâlihazırda yapılmaktadır. Benzer şekilde, TDT’nin üyelik için aradığı “Türk dili konuşan ülkelere olma” şartı da TDT’nin “Türk” kimliği üzerinde kurulmuş olan inşacı karakterini yansıtmaktadır.

Sonuç

Uluslararası hukukun, kural koyucuların ve de bu kuralları uygulayanların devletler olması bakımından yatay bir yapılanmaya sahip olduğu açıktır. Bu yapılanma içerisinde etkin olmak isteyen devletler zaman içerisinde yeni iş birliği mekanizmaları geliştirmişlerdir. Bu mekanizmaların en kapsamlısı uluslararası örgütler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Günümüze kadar uzanan süreçte çok çeşitli ve kompleks yapılanmalara sahip olan uluslararası örgütler için ortak bir tanıma ulaşılabilmesi oldukça güç olmuştur. BM UHK çalışmalarının da ışığında bir uluslararası örgütün sahip olması gereken beş temel unsur belirlenmiştir. Buna göre uluslararası örgüt, uluslararası bir anlaşma ile kurulan, uluslararası hukuki kişiliği bulunan, kurumsal bir yapıya sahip, işlevsel bir iş birliği mekanizması olarak tanımlanabilmektedir.

Türk Devletleri Teşkilatı, Türkiye, Azerbaycan, Kırgızistan ve Kazakistan arasında 2009 yılında imzalanan Nahçıvan Anlaşması ile kurulmuştur. Anlaşmaya göre TDT anlaşmalar yapabilir, mülk edinebilir ve edindiği mülkü elden çıkarabilir, mahkemelere davacı veya davalı olarak katılabilir, banka hesabı açıp nakdi varlıklar üzerinde işlem yapabilir. Diğer bir ifadeyle TDT uluslararası hukuki kişiliği bulunan ve bu doğrultuda hak sahibi olup yükümlülük altına girebilen bir uluslararası örgüttür. Ayrıca Devlet Başkanları Konseyi, Dışişleri Bakanları Konseyi, Aksakallar Konseyi, Kıdemli Memurlar Komitesi ve Sekreteryaya TDT'nin kurumsal yapısını oluşturan ve Anlaşma'da belirtilen kuruluş amaçlarını ve işlevlerini yerine getirmek üzere oluşturulmuş organlarıdır.

Türk Devletleri Teşkilatı 8. Zirvesi'nde kabul edilen İstanbul Bildirisi'nde de belirtildiği üzere TDT, Türk Dünyasında iş birliği ve koordinasyonun sağlanması ile Türk Dünyasının değerlerinin ve çıkarlarının bölgesel ve uluslararası alanda desteklenmesi için faaliyet gösteren bir uluslararası örgüttür. Ayrıca bu doğrultudaki faaliyetler yalnızca TDT tarafından yürütülmemekte, TÜRKPA, TÜRKSOY gibi TDT'den bağımsız ancak TDT ile ilişkili kuruluşların yanında TDT himayesinde faaliyet gösteren Türk Akademisi, Türk Kültür ve Miras Vakfı ve Türk İş Konseyi gibi bağlı kuruluşlar aracılığıyla da gerçekleştirilmektedir.

TDT, Türk dili konuşan ülkelerden oluşan ve Türk Devletleri arasındaki ortak kültürel, siyasî ve ekonomik gayelerin gerçekleştirmek için

faaliyetlerini sürdürmektedir. TDT'ye üye devletler arasında ortak bir kimlik anlayışı olduğu ve örgütün bu anlayış üzerine inşa edildiği görülmektedir. Bu durum, hem Nahçıvan Anlaşması maddelerine hem de TDT'nin organ yapısı hem de bağlantılı bulunduğu kuruluşların faaliyetlerine yansımıştır. TDT'nin uluslararası alandaki politikası üye ülkeleri bir araya getiren itici güç olan bu kimlik anlayışı ile bölgede ortak kaygılarla hareket edilmesini sağlamak amaçlanmaktadır. Bu çerçevede TDT'nin, üye devletlerin kimlikleri doğrultusunda ortaya çıkmış bir örgüt olduğu görülmektedir. Ayrıca Türk Devletlerinden oluşan ve bir uluslararası örgüt olan TDT, söz konusu kimlik ile uluslararası hukuk disiplininin kesişim noktasındadır.

Siyasî, ticari ve ekonomik konularda iş birliğinin sağlanmasının amaçlanması yanında ortak bir manevi motivasyon üzerine inşa edilmiş olması, şüphesiz TDT'yi diğer uluslararası örgütlerden ayıran önemli bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte TDT, BM'nin aksine hâlihazırda olgunlaşma sürecinde olup üye ülkelerin katkılarıyla ileride yapılacak düzenlemeler ışığında gelişecektir.

TDT, ortak kültürel, ekonomik ve siyasî gayeler ile bir araya gelen devletlerden oluşan bölgesel bir çatı kuruluştur. Bununla birlikte Orta Asya'dan başlayan ve Orta Avrupa'ya uzanan ilişkiler kurabilecek kapasitede bir uluslararası örgüt olduğu çıkarımında bulunulması doğru olacaktır. Hem manevi motivasyonlarını korumak hem de uluslararası alanda çeşitli ilişkiler geliştirerek nüfuz sahibi olabilmek amaçlarıyla ilerleyen süreçte yapacağı regülasyonlar ve getireceği yeni enstrümanlar ile TDT, gelişmekte olan bir uluslararası örgüt olarak karşımıza çıkmaktadır.

Summary

Incontestably, international law is a horizontal structure in which states are both rule makers and practitioners. Over time, states have developed new cooperation initiatives in order to be more active within this structure. The most comprehensive form of these initiatives is the international organizations whose core *raison d'être* is cooperation.

It is quite challenging to reach a common definition for international organizations due to their wide-ranged variety and fairly complex structures. Nevertheless, five basic criteria have been settled by the UN ILC intending to

determine whether an international institution is an international organization in terms of international law. Accordingly, an international organization can be defined as a functional cooperation mechanism established by an international agreement, with an international legal personality, and with an institutional structure.

The Organization of Turkic States (OTS) was established with the Nakhchivan Agreement signed in 2009 between Türkiye, Azerbaijan, Kyrgyzstan, and Kazakhstan. According to the agreement, OTS can make agreements, acquire and dispose of property, participate in courts as a party, open a bank account and transact on cash assets. In other words, OTS is an international organization with an international legal personality, which has rights and obligations. In addition, the organs that constitute the institutional structure of OTS are the Council of Heads of State, the Council of Foreign Ministers, the Council of Elders, the Senior Official Committee, and the Secretariat. These organs are established in light of the purposes and functions specified in the constitutive agreement.

As stated in the Istanbul Declaration accepted at the eighth Summit of the Organization of Turkic States, OTS is an international organization that operates to ensure cooperation and coordination in the Turkic World and to support the values and interests of the Turkic states in the regional and international levels. In addition, aiming to provide cooperation in political, commercial, and economic domains, the OTS is also built on a common moral motivation, which makes OTS distinctive among other international organizations. Nevertheless, OTS is still in the process of advancing and it is projected that it will develop further, in consideration of future regulations with the contributions of member states.

It is seen that the constructivism theory explains the establishment process of OTS correctly. According to the constructivist theory, states and international politics reproduce each other in two directions. It is obvious that there is a common sense of identity among the member states of OTS. This situation was reflected both in the articles of the Nakhchivan Agreement and in the activities of OTS. This Organization's policy in the international arena, with this understanding of identity, which is the prime mover that brings the member countries together, aims to ensure that common concerns are addressed in the region.

The Organization of Turkic States is an umbrella organization consisting of states that converged for common cultural, economic, and political purposes. Thus, it would be veridical to infer that it is an international organization capable of establishing relations from Central Asia to Central Europe. Consequently, through adopting new regulations and instruments, it emerges as a developing international organization by retaining its moral motivation and gaining influence while developing various relations in international politics.

Çatışma Beyanı:

Makalenin herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek ve Teşekkür Beyanı:

Makalenin zenginleştirilmesi adına Türk Devletleri Teşkilatı'na ilişkin resmî belgelere ulaşmamızda yardımları dokunan Türk Devletleri Teşkilatı Sekreteryası'na teşekkürlerimizi arz ederiz.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı:

Birinci yazarın çalışmaya katkı oranı %70'dir. İkinci yazarın çalışmaya katkı oranı %30'dur.

KAYNAKÇA

Basılı Eserler

AMERASINGHE Chittharanjan Felix (2005). *Principles of the Institutional Law of International Organizations*, Cambridge University Press, 2nd Ed., Cambridge.

BARNETT Micheal (2011). "Constructivism", (ed.) J. Baylis, S. Smith and P. Owens, *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, Oxford, 148-165.

BARNETT Micheal ve FINNEMORE Martha (1999). "The Politics, Power and Pathologies of International Organizations", *International Organization*, 53:4, 699-732.

CARREAU Dominique (2004). *Droit International*, Pedone, Paris.

CRAWFORD James (2019). *Browlie's Principles of Public International Law*, Oxford University Press, 8th Ed., Oxford.

- ÇAĞIRAN Mehmet Emin (2013). *Uluslararası Örgütler*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- DEMİRTAŞ Birgül (2014) “İnşacılık”, (ed.) Şaban Kardaş ve Ali Balcı, *Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori ve Konular*, Küre Yayınları, İstanbul.
- DUPUY Pierre-Marie (2006). *Droit International Public*, Dalloz, Paris.
- ERDOĞAN Hakan (2014). “Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesinin (TÜRKPA) Uluslararası Hukukî Kişiliği”, *Yasama Dergisi*, 27, 5-30.
- ERKİNER Hakkı Hakan (2010). *Devletin Haksız Füliden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, On İki Levha, İstanbul.
- ERKİNER Hakkı Hakan (2010). “Uluslararası Topluluk Kavramının Başlıca Görünümleri”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 16:1-2, 77-133.
- ERKİNER Hakkı Hakan (2013). “Yirmi Birinci Yüzyılda Birleşmiş Milletler’in Hukuk Devleti ve Hukukun Üstünlüğü Yaklaşımı ve Bunun Uluslararası Hukuk Bakımından Yeri ve Değeri”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 71:1, 353-381.
- ERKİNER Hakkı Hakan ve AKOUDOU Emerant Yves Omgba (2021). “The Concepts of the Responsibility to Protect and Human Security within the United Nations: Return on the Meanings”, *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8:2, 387-444.
- FINNEMORE Martha ve SIKKINK Kathryn (1998). “International Norm Dynamics and Political Change”, *International Organization*, 52:4, 887-917.
- FINNEMORE Marth (1993). “International Organizations as Teachers of Norms: The United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization and Science Policy”, *International Organization*, 47:4, 565-597.
- GASBARRI Lorenzo (2021). “The Concept of an International Organization in International Law”, (ed.) Catherine Redgwell, Roger O’Keefe, *Oxford Monographs in International Law*, Oxford University Press, 1st Ed., Oxford.
- KLABBERS Jan (2002). *An Introduction to International Institutional Law*, Cambridge University Press, 1st Ed., Cambridge.
- KÖSE Adem Emre (2021). *Sosyal İnşacılık Çerçevesinde İspanya Dış Politikasında Avrupa Kimliği, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.*
- PAZARCI Hüseyin (2021). *Uluslararası Hukuk*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- RUMELİLİ Bahar (2021). “İnşacılık/Konstrüktivizm”, (ed.) Evren Balta, *Küresel Siyasete Giriş: Kavramlar, Teoriler ve Süreçler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 151-173.
- SCHERMERS Henry G. ve BLOKKER Niels M. (2011). *Institutional Law: Unity within Diversity*, Martinus Nijhoff Publishers, 4th Revised edition, Boston/Leiden.
- TERZIOĞLU Süleyman Sırrı (2013), “Uluslararası Hukuk Açısından Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi”, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, 36, 45-72.
- TERZIOĞLU Süleyman Sırrı ve ÖZARSLAN Bahadır Bumin (2016). *Uluslararası Örgütler Hukuku*, Adalet Yayınevi, Ankara.
- VERHOEVEN Joe (2000). *Droit International Public*, Larcier, Bruxelles.
- WENDT Alexander (1987). “The Agent-Structure Problem in International Relations Theory”, *International Organization*, 41:3, 335-370.

WENDT Alexander (1999). *Social Theory of International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge.

Resmî Belgeler

Document A/CN.4/101, Report by G.G. Fitzmaurice, Special Rapporteur, Yearbook of the ILC, Vol II, 1956.

International Court of Justice (1949). “Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations”, Advisory Opinion: I.C.J. Reports.

Resmî Gazete, 15.07.2010 tarih ve 27642 sayı, Nahçıvan Anlaşması.

Resmî Gazete, 05.06.2014 tarih ve 29021 sayı, Türk Akademisi'nin Kuruluşuna Dair Anlaşma.

Resmî Gazete, 09.06.1994 tarih ve 21955 sayı, TÜRKSOY'un Kuruluşu ve Faaliyet İlkeleri Hakkında Anlaşma.

Resmî Gazete, 27.08.2011 tarih ve 28038 sayı, Türkiye ile Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY) Arasında Ev Sahibi Ülke Anlaşması.

Resmî Gazete, 28.06.2012 tarih ve 28337 sayı, Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Sekreteryasına Dair Ev Sahibi Ülke Anlaşması.

Regulation (EU) No 234/2014 of the European Parliament and of the Council (2014). “Establishing a Partnership Instrument for Cooperation with Third Countries”, Official Journal of the European Union.

Resolutions adopted by the UN Economic and Social Council (1950). 10th session, “Review of Consultative Arrangements with Non-governmental Organizations”, Resolution 288 (X) Lake Success N.Y.

Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (2014). Resmî Belgeler, İstanbul.

İnternet Kaynakları

“Afrika Birliği Kurucu Yasası”. <https://au.int/en/constitutive-act>, erişim 27.04.2022

“Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti ile Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi Sekreteryası Arasında Ev Sahibi Ülke Anlaşması”, https://turkpa.org/tr/content/documents/other_docs/578_azerbaycan_cumhuriyeti_hkmeti_ile_trk_dili_konuan_lkeler_parlamenter_asamblesi_sekreterliu_trkpa_sekreteryas_arasnda_ev_sahibi_lke_anlamas, erişim 24.04.2022

BIYIKLI Mustafa (2018). “25 Yıllık Tecrübenin Ardından Türk Keneşi Bünyesindeki Ülkelerde Ortak Kuruluşlar İlişkileri ve İş Birlikleri”, *ORASAM Raporları Dizisi No: 2*, <https://orasam.manas.edu.kg/rapor/02%20-%2025%20Yillik%20Tecrubenin%20Ardindan%20Turk%20Kene.pdf> erişim 05.05.2022

KISSLING Claudia, “The Legal and Political Status of International Parliamentary Institutions”, Committee for a Democratic U.N., https://www.unpacampaign.org/files/2011lipis_en.pdf erişim 05.05.2022

“Uluslararası Adalet Divanı Statüsü”, <https://www.icj-cij.org/en/statute>, erişim 27.04.2022

“UN Charter Chapter 4”, <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/chapter-4>, erişim 27.04.2022

“Türk Akademisi Resmî Sitesi”, <https://twesco.org/page/about>, erişim 25.04.2022

“Türk Devletleri Teşkilatı 1. Zirve Bildirisi”, https://www.turkkon.org/assets/dokuman/1_ZirveBildirisi_TR.pdf, erişim 23.04.2022

“Türk Devletleri Teşkilatı Resmî Sitesi”, <https://www.turkkon.org/>, erişim 23.04.2022

- “Türk Devletleri Teşkilatı 8. Zirvesi İstanbul Bildirisi”, https://www.turkkon.org/tr/haberler/turk-devletleri-teskilati-8-zirvesi-istanbul-bildirisi_2395, erişim 23.04.2022
- “Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi”, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf, erişim 26.04.2022